

Lada Stevanović
Etnografski institut SANU
Beograd, Srbija
lada.stevanovic@gmail.com

UDK: 050SLOVENIKA"2018"

Umetnička preplitanja u srpsko-slovenačkom kulturnom prostoru

Četvrti broj časopisa *Slovenika* je u tematskom delu posvećen umetnosti i putanjama pojedinih umetnica i umetnika čije je stvaralaštvo na različite načine povezivalo Sloveniju i Srbiju, nepovratno i gusto preplićući ne samo individualne sudbine, već i oblikujući umetničke i kulturne fizionomije sredina u kojima su se ovi procesi odvijali. Ono što je svakako specifično kada govorimo o migracijama ideja, umetničkih praksi i angažovanja je to da su oni obeleženi ne samo spoljnim, društveno-političkim prilikama i okolnostima, već i individualnim angažmanom, te ličnim i umetničkim pečatom.

Veći deo dvadesetog veka su Srbija i Slovenija bile deo iste države, Jugoslavije – najpre kraljevine, a potom i socijalističke federativne republike, što su okolnosti u kojima se stvarao jedan jedinstveni umetnički prostor, u kome je protok ljudi i ideja bio ne samo moguć nego i poželjan.

U radu Ljiljane Dubljević Vojkić *Anita Mezetova – život posvećen umetnosti* čitaćete o operskoj pevačici koja je nastupala i sticala priznanja na scenama širom Evrope, ali se nastanila u Beogradu 1934. godine. Iako je njen glavni motiv za selidbu bio privatn (tu su joj živeli sestra i sestrice za koje je bila veoma vezana), Mezetova je ostvarila blistavu karijeru kao pevačica Narodnog pozorišta i važna predstavnica beogradske muzičke scene. Pored muzičko-scenskog rada, bila je posvećena i pedagoškom radu na Fakultetu muzičkih umetnosti u Beogradu. Bila je zaslužna za školovanje mnogih operskih glasova, ali je ostavila trag i u popularnom muzičkom žanru, radeći sa Radmilom Karaklajić, Terezom Kesovijom, Arsenom Dedićem i drugima.

Još jedna slovenačka muzička umetnica koja je ostvarila uzbudljivu karijeru i kroz svoj pedagoški rad uticala na umetnički život grada u kome je radila bila je Vida Matjan, o kojoj piše Ervina Dabižinović u tekstu *Vida Matjan – duša svega*. Dolazak Vide Matjan sa porodicom u Beograd bio je motivisan željom da i formalno zaokruži svoje muzičko profesionalno obrazovanje. Osim muzici, u Beogradu se Vida Matjan posvetila i usavršavanju slikarstva. Nakon dvadeset godina, Vida Matjan se sa porodicom preselila iz Beograda u Kotor, gde je najpre osnovala privatnu muzičku školu, a potom, kada je škola postala državna, rukovodila je njome kao direktorka. Osim pedagoškim radom, Vida Matjan se bavila komponovanjem i etnomuzikologijom. Kulturni i umetnički pečat koji je ostavila u Kotoru neizbrisiv je i traje do danas, ne samo kroz rad jedne od najznačajnijih muzičkih škola u Crnoj Gori, već i kroz stvaralaštvo generacije umetnika kojima je bila profesorka, poput Darinke Matić Marović, Tripa Simonutija i mnogih drugih.

Na ovaj tekst nadovezuje se i Sanja Kojić Mladenov, koja nas u radu *Lidija Srebotnjak Prišić – profesionalni identitet intermedijske umetnice i profesorke* upoznaje sa stvaralaštvom i pedagoškim radom Lidije Srebotnjak Prišić, intermedijalne umetnice i profesorke novih likovnih medija na Akademiji umetnosti u Novom Sadu, slovenačkog porekla, koja je aktivno angažovana na održavanju veza sa slovenačkom umetničkom scenom. Nakon školovanja u Beogradu, Novom Sadu i Ljubljani, ova eksperimentalna umetnica i inovatorka zaslužna je i za negovanje i održavanje umetničkih veza sa Slovenijom i u periodu kada na političkom polju (a posledično i drugim poljima) veze između Srbije i Slovenije slabe.

Umetnički tragovi i uticaji ne podrazumevaju nužno i migracije umetnika. Tako je čuveni slovenački arhitekta po čijem je nacrtu izgrađena crkva Sv. Antuna na Crvenom Krstu izmenio kroz svoje stvaralaštvo arhitektonsku fizionomiju Beograda, iako u ovom gradu nikada nije živeo. Reč je, naravno, o Plečniku, o čijoj arhitekturi, vezama sa Beogradom, ponudi da se u njega doseli i prilikama koje nisu pogodovale tome piše Aleksandra Stamenković u radu *Doprinos Jožeta Plečnika arhitekturi Beograda*.

U kompleksnim jugoslovenskim umetničkim projektima, poput filmskih (koji u sebi sažimaju ne samo ideje, pokretne slike i muziku, već i scenario, režiju, ekipu glumaca, snimatelje, organizatore, prostor), neizbežna je bila međusobna saradnja umetnika iz čitave tadašnje zemlje. Tekst koji sledi – *Neke autorske tendencije u slovenačkom filmu: nostalgija, kritika, angažman* – napisala je beogradska filmska kritičarka, teoretičarka i profesorka Ivana Kronja. Ovaj rad se bavi pojedinim aspektima slovenačke kinematografije od trenutka kada se ona izdvojila iz jugoslovenskih okvira. Osim što analizira nekoliko tema i tendencija u slovenačkoj kinematografiji, tekst Ivane Kronje omogućava ovdašnjoj

čitalačkoj publici da se upozna sa filmovima koje nije imala prilike da vidi.

U tekstu Mitje Rajhenberga (Mitje Reichenberga) pod nazivom *Filmska muzika i zlatne godine slovenačkog filma*, koji prati filmsku muziku na slovenačkom filmu, od vremena kada su se prvi filmovi snimali pa sve do danas (dakle najpre u Jugoslaviji, a potom u samostalnoj državi Sloveniji), imamo priliku da čitamo na koji način se rekonstruiše nacionalni kanon slovenačke filmske muzike i razaznaje njen kontinuitet u različitim i izmenjenim državnim i društveno-političkim okolnostima.

Filmskom stvaralaštvu, ovaj put dokumentarnom, posvećen je i naredni tekst *Filmski mostovi Dragomira Zupanca – između Srbije i Slovenije*. Reč je o stručnom intervjuu koji je vodio etnolog i vizuelni antropolog Naško Križnar iz Ljubljane sa Dragomirom Zupancem, filmskim i televizijskim rediteljem i urednikom koji je rođen u Ljubljani, a danas živi u Beogradu. Njegov bogat stvaralački opus, kome je intervju posvećen, povezan je sa obema ovim sredinama i prati dinamiku umetničkih kretanja koja je postojala u nekadašnjoj zajedničkoj državi. Pored toga što nas upoznaje sa uzbudljivim rediteljskim opusom Dragomira Zupanca, naročita vrednost ovog intervjua je da većinu analiziranog materijala čine etnološki filmovi, te filmovi o umetnicima i umetničkim dešavanjima, što nam daje širok uvid ne samo u veze koje su postojale i postoje između Slovenije i Srbije nego i kompleksnu sliku svakodnevnog života i umetničkih dešavanja od sedamdesetih godina dvadesetog veka do danas.

Pored navedenih tekstova koji predstavljaju tematsku celinu ovog broja i nose obeležje akademskog i stručnog rada, četvrti broj časopisa *Slovenika* donosi i zabeležena sećanja ljudi interniranih iz Slovenije u Srbiju i Nemačku za vreme Drugog svetskog rata. Tekst Marije Stanonik, pod nazivom *Na dobroti svet opstaje*, bavi se ljudskošću u neljudska vremena, odnosno sećanjima na humane gestove, pomoć i toplinu koju su slovenački iseljenici doživeli u progonstvu.

U nastavku sledi još jedan tekst o arhitekturi Joža Plečnika, ali ovoga puta u Češkoj. Reč je o predavanju koje je Jože Sivaček održao povodom jubileja, 145 godina od rođenja i 60 godina od smrti čuvenog arhitekta, u organizaciji Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine u Republici Srbiji, Nacionalnog saveta češke nacionalne manjine u Republici Srbiji i Društva Slovenaca u Beogradu – Društva „Sava“. U tekstu Miloša Bruna *Bruno Brun – rodonačelnik beogradske škole klarineta* upoznajemo se sa muzičkim i pedagoškim radom ovog čuvenog slovenačkog i srpskog muzičara, svetske reputacije.

U narednoj rubrici nalazi se tekst Alojza Ihana *Eseji državljanina, Hiljadu zdravica i jutro posle*, koji je prevela Jelena Budimirović. Ovaj broj upotpunjuju i četiri prikaza – dve naučne monografije (Ivana Vesić i Vesna Peno, *Između umetnosti i života – o delatnosti udruženja muzičara u Kraljevini SHS/Jugoslaviji* i Vojko Gorjanc, *Nije rečnik za seljaka*), jednog

filma (Vlado Škafar, *Devojka i drvo*), kao i izložbe (Kultura sećanja: *ko ne pamti, iznova proživljava* – Narodni muzej Zrenjanin), koje potpisuju Leon Stefanija, Tanja Petrović, Dragomir Zupanc i Vladislava Ignjatov.

Čitav ovaj broj časopisa o srpsko-slovenačkim kulturnim preplitanjima zapravo je posvećen onima koji su se iz Slovenije selili u Srbiju i druge delove Jugoslavije. Drugom prilikom biće više pažnje posvećeno kulturnim preplitanjima nakon raspada jugoslovenske države, kada se smer kretanja preokrenuo, što se može pratiti upravo na primeru migracije muzičara koji danas sviraju u simfonijskom orkestru Slovenskog nacionalnog gledališča Maribor.

U samom tematu preovladavaju tekstovi o filmskom stvaralaštvu, kao i o umetnicama koje su ostavile i ostavljaju svoj pečat ne samo kroz stvaralaštvo nego i kroz svoj pedagoški rad, usložnjavajući na taj način svoje stvaralačke uticaje.¹ Ovaj izbor predstavlja samo jedan ilustrativni segment slike za koju postaje jasno da se mora posmatrati kao mozaik izukrštan bogatim itinerarijima, koji su kroz otvorenost jugoslovenskog prostora i individualni umetnički imaginarij činili uzbudljivi život na polju umetnosti, u kome je teško ili čak nemoguće povući granice nacionalne pripadnosti.

U tom smislu, možda istraživanje umetnosti na najkompleksniji način prikazuje upravo ono što je osobeno i za individualna iskustva ljudi čiji je identitet „iskorenjen“ i nemoguće ga je jasno definisati i svesti – a to je da su identitetski okviri, čak i onda kada se susreću, ukrštaju i proširuju, pretesni da bi se u njih smestila pojedina životna iskustva i umetnički stvaralački dometi.

¹ Imenovanje titula i zanimanja ženskih osoba koja nisu u skladu sa Odlukom Odbora za standardizaciju br. 60, a koja se tiče rodno diferenciranog jezika i kategorije roda u srpskom jeziku, ostavljena su u autorskim tekstovima bez saglasnosti lektora. Razlog tome je što autorke tih tekstova (Lada Stevanović, Sanja Kojić Mladenov, Ivana Kronja) smatraju da se kroz aktuelni srpski jezički standard i ovu odluku sprovodi još jedan oblik diskriminacije koji doprinosi nevidljivosti žena i njihovog angažmana i autoriteta.

Lada Stevanović
Etnografski inštitut SANU
Beograd, Srbija
lada.stevanovic@gmail.com

Umetniška prepletanja na slovensko-srbskem kulturnem področju

Četrta številka časopisa *Slovenika* je tematsko posvečena umetnosti in potem posameznih umetnic in umetnikov, ki so s svojim ustvarjanjem na različne načine povezovali Slovenijo in Srbijo ter tako ne le nepovratno in gosto prepletali individualne usode, pač pa tudi oblikovali umetniško in kulturno fiziognomijo okolij, v katerih so se ti procesi odvijali. Ko govorimo o migracijah idej, umetniških praks in angažmaja, je vsekakor specifično, da so te zaznamovane ne le z zunanjimi, družbeno-političnimi priložnostmi in okoliščinami, pač pa tudi z individualno angažiranostjo ter osebnim in umetniškim pečatom.

Večji del dvajsetega stoletja sta bili Srbija in Slovenija del iste države Jugoslavije – sprva kraljevine, zatem socialistične federativne republike, kar predstavlja okoliščine, v katerih se je oblikoval edinstven umetniški prostor, v katerem je bil pretok ljudi in idej ne le mogoč, pač pa celo zaželen.

V članku Ljiljane Dubljević Vojkić *Anita Mezetova – življenje, posvečeno umetnosti* si lahko preberete o operni pevki, ki je nastopala in prejemale priznanja na scenah širom Evrope, dokler se leta 1934 ni nastanila v Beogradu. Čeprav je bil glavni motiv njene selitve osebne narave (tu sta živela njena sestrična in bratranec, na katera je bila zelo navezana), je Mezetova ustvarila bleščečo kariero kot pevka Narodnega gledališča in pomembna predstavnica beograjske glasbene scene. Razen glasbeno-scenskemu delu je bila posvečena tudi pedagoškemu poklicu na Fakulteti glasbenih umetnosti v Beogradu. Njej gre zaslu-

ga za šolanje mnogih opernih glasov, vidno sled pa je pustila tudi v popularnem glasbenem žanru, skozi delo z Radmilo Karaklajić, Terezo Kesovijo, Arsenom Dedićem in drugimi.

Še ena slovenska glasbena umetnica, ki je ustvarila razburljivo kariero in prek svojega pedagoškega dela vplivala na umetniško življenje mesta, v katerem je delovala, je bila Vida Matjan, o kateri piše Ervina Dabižinović v besedilu *Vida Matjan – duša vsega*. Prihod Vide Matjan in njene družine v Beograd je bil motiviran z željo, da tudi formalno zaokroži svoje profesionalno glasbeno izobraževanje. Razen glasbi se je Vida Matjan v Beogradu posvetila tudi slikarskemu izpopolnjevanju. Po dvajsetih letih se je z družino preselila iz Beograda v Kotor, kjer je najprej ustanovila zasebno glasbeno šolo, ko pa je ta postala državna, jo je vodila kot direktorica. Poleg pedagoškega dela se je Vida Matjan ukvarjala tudi s skladanjem in etnomuzikologijo. Kulturni in umetniški pečat, ki ga je pustila v Kotorju, je neizbrisljiv in traja vse do danes, ne le prek delovanja ene od najpomembnejših glasbenih šol v Črni Gori, pač pa tudi skozi ustvarjanje generacije umetnikov, ki jih je Vida spremljala kot profesorica, na primer Darinka Matić Marović, Tripo Simonutti in mnogi drugi.

Na zgornjega se navezuje tudi članek Sanje Kojić Mladenov *Lidija Srebotnjak Prišić – profesionalna identiteta intermedijske umetnice in profesorice*, ki nas spoznava z ustvarjalnim in pedagoškim delom Lidije Srebotnjak Prišić, intermedijske umetnice in profesorice novih likovnih medijev na Akademiji umetnosti v Novem Sadu, Slovenke, ki se je aktivno zavzemala za ohranjanje vezi s slovensko umetniško sceno. Po šolanju v Beogradu, Novem Sadu in Ljubljani je ta eksperimentalna umetnica in inovatorica zaslužna za negovanje in vzdrževanje umetniških vezi s Slovenijo tudi v obdobju, ko so vezi med Srbijo in Slovenijo na političnem polju (posledično pa tudi na drugih področjih) slabele.

Umetniške sledi in vplivi ne pomenijo nujno tudi dejanske migracije umetnikov. Tako je znani slovenski arhitekt, ki je izdelal načrt za gradnjo cerkve sv. Antona na Crvenem Krstu, s svojim ustvarjanjem spremenil arhitekturno fizionomijo Beograda, čeprav v njem ni nikdar živel. Gre seveda za Jožeta Plečnika – o njegovi arhitekturi, vezeh z Beogradom, ponudbi, da se vanj tudi preseli, in okoliščinah, ki so temu nasprotovale, piše Aleksandra Stamenković v delu *Prispevek Jožeta Plečnika k arhitekturi Beograda*.

V kompleksnih jugoslovanskih umetniških projektih, kakršni so filmski (ki vključujejo ne le ideje, gibljive slike in glasbo, pač pa tudi scenarij, režijo, igralski tim, snemalce, organizatorje, prostor), je bilo neizbežno medsebojno sodelovanje umetnikov iz cele tedanje države. Naslednje besedilo z naslovom *Nekatere avtorske težnje v sodobnem slovenskem filmu: nostalgija, kritika, angažma* je napisala beograjska filmska kritičarka, teoretičarka in profesorica Ivana Kronja. Članek se posveča posameznim aspektom slovenske kinematografije od trenutka,

ko se je ta začela razvijati izven jugoslovanskih okvirov. Poleg analize nekaterih tem in tendenc v slovenski kinematografiji besedilo Ivane Kronje tukajšnji bralski publiki omogoča, da se spozna s filmi, ki jih ni imela priložnosti videti.

V članku Mitje Reichenberga, naslovljenem *Filmska glasba in zlata leta slovenskega filma*, ki spremlja filmsko glasbo v slovenskem filmu od časa, ko so bili posneti prvi filmi, pa vse do danes (torej najprej v Jugoslaviji, zatem v samostojni državi Sloveniji), imamo priložnost brati o tem, na kakšen način se rekonstruira nacionalni kanon slovenske filmske glasbe in prepozna njena kontinuiteta v različnih in spremenjenih državnih in družbeno-političnih okoliščinah.

Filmski umetnosti, tokrat dokumentarni, je posvečen tudi naslednji prispevek *Filmski mostovi Dragomirja Zupanca – med Srbijo in Slovenijo*. Gre za strokovni intervju, ki ga je Naško Križnar, etnolog in vizualni antropolog iz Ljubljane, vodil z Dragomirjem Zupancem, filmskim in televizijskim režiserjem in urednikom, rojenim v Ljubljani, danes živim v Beogradu. Njegov bogat ustvarjalni opus, ki se mu intervju posveča, je povezan z obema dvema okoljema in spremlja dinamiko umetniških gibanj, ki je obstajala v nekdanji skupni državi. Poleg tega da nam predstavlja razburljiv režiserski opus Dragomirja Zupanca, velika vrednost tega intervjuja počiva v dejstvu, da večino analiziranega gradiva sestavljajo etnološki filmi in filmi o umetnikih ter umetniških dogajanjih, kar ponuja širok vpogled ne le v vezi, ki so obstajale med Slovenijo in Srbijo, pač pa tudi v kompleksno podobo vsakodnevnega življenja in umetniških dogajanj od sedemdesetih let dvajsetega stoletja do danes.

Poleg navedenih besedil, ki predstavljajo tematsko celoto te številke in so označena kot akademski ali strokovni članki, četrta številka časopisa *Slovenika* prinaša tudi zabeležene spomine ljudi, interniranih iz Slovenije v Srbijo in Nemčijo v času druge svetovne vojne. Prispevek Marije Stanonik z naslovom *Na dobroti svet stoji se posveča* človeškosti v nečloveških časih oziroma spominom na humane geste, pomoč in toplino, ki so jih slovenski izseljenci doživeli v izgnanstvu.

V nadaljevanju sledi še eno besedilo o arhitekturi Jožeta Plečnika, tokrat na Češkem. Gre za predavanje Jožeta Sivačka ob proslavi 145. obletnice rojstva in 60. obletnice smrti tega velikega arhitekta, ki so jo organizirali Nacionalni svet slovenske narodne manjšine v Republiki Srbiji, Nacionalni svet češke narodne manjšine v Republiki Srbiji in Društvo Slovencev v Beogradu – Društvo Sava. V prispevku Miloša Bruna *Bruno Brun – začetnik beograjske šole klarineta* se bralci spoznajo z glasbenim in pedagoškim delom tega slavnega slovenskega in srbskega glasbenika svetovnega slovesa.

V naslednji rubriki se nahaja besedilo Alojza Ihana *Državlanski eseji, Tisoč zdravic in jutro potem*, ki ga je prevedla Jelena Budimirović. Tematsko številko dopolnjujejo štirje prikazi: dveh znanstvenih monografij

(Ivana Vesić in Vesna Peno, *Med umetnostjo in življenjem – o delovanju združenja glasbenikov v Kraljevini SHS/Jugoslaviji*, in Vojko Gorjanc, *Slovar ni za kmeta*), enega filma (Vlado Škafar, *Deklica in drevo*) in razstave (*Kultura spomina: kdor se ne spominja, ponovno doživlja* – Narodni muzej Zrenjanin), pod katere so podpisani Leon Stefanija, Tanja Petrović, Dragomir Zupanc in Vladislava Ignjatov.

Cela tematska številka časopisa o srbsko-slovenskih kulturnih prepletanjih je pravzaprav posvečena tistim, ki so se iz Slovenije selili v Srbijo in druge dele Jugoslavije. Ob drugi priložnosti bo več pozornosti posvečeno kulturnim prepletanjem po razpadu jugoslovanske države, ko se je smer gibanja obrnila, kar lahko spremljamo prav na primeru migracij glasbenikov, ki danes igrajo v simfoničnem orkestru Slovenskega narodnega gledališča Maribor.

V tematskem delu prevladujejo besedila o filmski umetnosti, kot tudi o umetnicah, ki so pustile in še vedno puščajo poseben pečat ne le s svojim ustvarjanjem, pač pa tudi s pedagoškim delom, ter tako oblikujejo še kompleksnejše ustvarjalne vplive. Pričujoči izbor predstavlja le enega od ilustrativnih segmentov slike, ob kateri postaja jasno, da jo je treba obravnavati kot mozaik, prepreden z itinerarji, ki so skozi odprtost jugoslovanskega prostora in individualni umetniški imaginarij tvorili razburljivo življenje na področju umetnosti, znotraj katerega je težko ali celo nemogoče začrtati meje narodne pripadnosti.

Morda raziskovanje umetnosti prav v tem smislu na kar najkompleksnejši način prikazuje tisto, kar je unikatno v posameznih izkušnjah ljudi, katerih identiteta je »izkoreninjena« in je ni mogoče jasno opredeliti in določiti – in sicer dejstvo, da so okvirji identitete, tudi kadar se srečujejo, križajo in širijo, pretesni, da bi se vanje umestilo posamezne življenjske izkušnje in umetniške ustvarjalne dosežke.

Lada Stevanović
Institute of Ethnography SASA
Belgrade, Serbia
lada.stevanovic@gmail.com

Artistic Crossovers in the Serbo-Slovenian Cultural Space

The thematic section of the volume four of *Slovenika* is dedicated to art and the paths of individual artists whose creative work connected Slovenia and Serbia in different ways, interweaving, irreversibly and densely, individual destinies and shaping the artistic and cultural countenance of places where these processes unfolded. The distinct feature of the migration of ideas, art practices and engagement is that they are not only marked by the external, socio-political contexts and circumstances but that they also bear an individual and artistic imprint.

Over the greater part of the twentieth century, Serbia and Slovenia belonged to the same state, Yugoslavia – at first a kingdom and subsequently a socialist federal republic. Under the circumstances, a unique artistic space was created, where the circulation of people and ideas was not only possible, but also desirable.

In the article *Anita Mezetova – a life dedicated to art* by Ljiljana Dubljević Vojkić, you will read about an opera singer who was performing and gaining recognition and awards on stages throughout Europe, though she settled in Belgrade in 1934. Although her main motive to settle down in Belgrade was private (to live in the same city as her sister and her nephew), Mezetova achieved a brilliant career as a singer of the National Theatre, becoming an important representative of the Belgrade music scene. Apart from her musical stage performances, she was also dedicated to pedagogical work at the Faculty of Music in Belgrade. She was involved in the education of many opera singers and

she also left an imprint in popular music genres by giving lessons to Radmila Karaklajić, Tereza Kesovija, Arsen Dedić and others.

Another Slovenian musician who had an exciting career and who influenced, through her pedagogical work, the cultural life of the town where she lived and worked was Vida Matjan. The paper *Vida Matjan – the soul of everything*, written by Ervina Dabižinović, is dedicated to this artist. Vida Matjan's motivation to move to Belgrade with her family was related to her desire to formally complete her professional music education. However, apart from improving her music skills, Vida Matjan also took training in painting. Twenty years later, she moved with her family from Belgrade to Kotor. In this town, she founded a private music school. When it was turned into a publicly owned school, she became the director. Along with her devotion to pedagogy and teaching, she was also a composer and an ethnomusicologist. She left an indelible and persisting cultural and artistic imprint in Kotor, not only through the activities of one of the most important music schools in Montenegro but also through the creative work of a generation of artists in whose education she was involved – e.g. Darinka Matic Marović, Tripo Simonuti and many others.

The next paper is written by Sanja Kojić Mladenov and it introduces us to the creative and pedagogical work of Lidija Srebotnjak Prišić, an intermedia artist and a university professor of new media at the Academy of Arts in Novi Sad. Her relations with Slovenia are multiple: she is of Slovenian origin and is actively involved in establishing and maintaining contacts with the art scene in Slovenia. Having completed her education in Belgrade, Novi Sad and Ljubljana, this artist and innovator has played an important role in nurturing artistic connections with Slovenia, even in the period when political (and consequently all other) relations between Serbia and Slovenia were poor.

Artistic imprint and influence does not necessarily involve the migration of artists. The famous Slovenian architect who designed a project for the church of Saint Anthony at Crveni Krst transformed the architectural face of Belgrade, although he had never lived in this city. Of course, it is Jože Plečnik, whose life, connections with Belgrade, the offer to move there and the unfavourable circumstances that precluded such a decision are discussed in the paper authored by Aleksandra Stamenković.

In complex Yugoslav artistic ventures, such as cinematographic projects (combining ideas, motion pictures, music, a screenplay, directing, actors, cameramen, organizers, space), the cooperation of artists from throughout the country was necessary. The paper *Some Creative Tendencies in Modern Slovenian Film: nostalgia, criticism, engagement* is written by the Belgrade film critic, theoretician and professor Ivana Kronja. It deals with the specific aspects of Slovenian cinematography, from the moment when it became independent from

the Yugoslav framework. It analyses several issues and tendencies in Slovenian cinematography. Furthermore, it offers to the readers (especially those from Serbia) an insight in the films that were mostly unavailable to them.

The paper *Film Music and the Golden Age of Slovenian Film* by Mitja Reichenberg, which deals with film music in Slovenian films, since the time when the first movies were made until the present (i.e. in Yugoslavia and in Slovenia as an independent state), offers a reconstruction of the national canon of Slovenian film music and traces its continuity in different and changed states and socio-political circumstances.

Film, in this case documentary, is the main topic of the paper *Dragomir Zupanc's Cinematographic Bridges between Serbia and Slovenia*. This is a professional interview made by the ethnologist and visual anthropologist Naško Križnar, based in Ljubljana, with Dragomir Zupanc, a film and television director and editor who was born in Ljubljana and who now lives in Belgrade. His rich oeuvre, to which the interview is dedicated, is connected with both places and it follows the dynamics of artistic trends in what was once our shared country. Along with introducing us to the interesting oeuvre of Dragomir Zupanc, this interview is especially valuable because most of the presented works are either ethnological films or those about artists and artistic events. It not only offers a detailed insight into the relations that have existed between Serbia and Slovenia, but it also gives a complex picture of the everyday life and artistic tendencies since the 1970s until today.

Apart from the mentioned papers that belong to the thematic section and are academic in character, the fourth volume of *Slovenika* also brings the memories of those who were exiled from Slovenia to Serbia and Germany during World War II. The paper *Kindness Holds the World together* by Marija Stanonik is about humanity in non-human times. In particular, it brings memories of the acts of humanity, help and warmth with which the exiled Slovenians met.

It is followed by another paper dealing with the architect Jože Plečnik and his works, this time in the Czech Republic. It is the lecture given by Jože Sivaček on the occasion of the 145th anniversary of the birth and the 60th anniversary of the death of the famous architect. The lecture was organized by the National Council of the Slovenian National Minority of the Republic of Serbia, the National Council of the Czech National Minority of the Republic of Serbia and the Sava Slovenian Society in Belgrade. The paper *Bruno Brun: the founder of the Belgrade clarinet school* by Miloš Brun introduces us to the musical and pedagogical work of this famous Slovenian and Serbian musician of an international reputation.

The following section presents the text *Civic Essays: a thousand of toasts and the morning after* by Alojz Ihan, translated by Jelena Budimirović. This volume also contains four reviews: two dedicated

to scholarly monographs (*Između umetnosti i života – o delatnosti udruženja muzičara u Kraljevini SHS/Jugoslaviji* [Between Art and Life: the activities of musicians' associations in the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes / Yugoslavia] by Ivana Vesić and Vesna Peno and *Nije rečnik za seljaka* [Dictionary is not for a Peasant] by Vojko Gorjanc), one to a film (Vlado Škafar's *A Girl and a Tree*), and one to an exhibition (*Kultura sećanja: Ko ne pamti, iznova proživljava* [Memory Culture: those who do not remember are condemned to repeat] at the National Museum in Zrenjanin). The reviews are authored by Leon Stefanija, Tanja Petrović, Dragomir Zupanc and Vladislava Ignjatov.

The volume of *Slovenika* dedicated to the cultural crossovers between Serbia and Slovenia is actually dedicated to all those who have moved from Slovenia to Serbia and other parts of Yugoslavia. On another occasion, the focus will be laid on cultural crossovers after the disintegration of Yugoslavia, when the direction of migrations changed, as evidenced by numerous musicians who now work at the Slovenian National Theatre Maribor Symphony Orchestra.

The dominant place in the thematic section is occupied by the papers about film and female artists who have left their imprint not only through art but also through their pedagogical work, which makes their influence additionally complex. The selection is just an illustrative segment in the picture that apparently has to be observed as a mosaic intersected with rich itineraries. Thanks to the openness of the Yugoslav space and the individual artistic imaginarium, they shaped an exciting life of arts in which it is difficult and even impossible to trace national borders.

In this respect, research into arts reveals in the most complex way the distinctive feature of the individual experiences of people whose identity has been 'uprooted' and is, therefore, impossible to define clearly. It reveals that identity frameworks, even when they encounter, intertwine and widen each other, are too tight to embrace individual personal experiences and artistic creative achievements.